

Zəhra Qəhrəmanova
ADU

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ FİLM LƏRDƏN İSTİFADƏYƏ DAİR BƏZİ TÖVSIYƏLƏR

Açar sözlər: *autentik filmlər, qlobal dil, islahatlar, kommunikativ kompetensiya.*

Key words: *authentic films, global language, reforms, communicative competence.*

Ключевые слова: *аутентичные фильмы, глобальный язык, реформы, коммуникативная компетенция.*

Azərbaycanın çoxşahəli siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrinin inkişaf etdiyi dövrdə müasir dünyada qlobal dili statusunu qazanmış ingilis dilinin dövrün tələblərinə uyğun olan səviyyədə tədrisi problemi xüsusi əhəmiyyət kəsb etmiş olur. Bu gün ingilis dili Azərbaycanın həm orta, həm də ali təhsil müəssisələrində tədris olunan ən vacib fənlərdən biridir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşma dövründə xarici dilləri, ilk növbədə ingilis dilini bilmək vacib şərt kimi irəli sürülür. Ölkəmizdə ingilis dilinin öyrənilməsinə olan maraq gün-gündən artmaqdadır.

Qloballaşma dövründə ingilis dilinin xüsusi rolunu nəzərə alaraq gənclərin bu dilin öyrənilməsinə böyük maraq göstərmələri tam təbiidir. Məhz buna görə də ingilis dilinin tədrisinə yeni ideyaların və innovativ metodların tətbiq edilməsi olduqca vacib və aktualdır.

Qloballaşan dünyada hər bir ölkənin inkişafı burada mövcud olan təhsil sisteminin keyfiyyətindən bilavasitə asılıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın təhsil sistemi Avropa təhsil sisteminə inteqrasiya prosesindədir. Bu isə Avropa təhsil məkanında mövcud olan standartlara, qəbul edilmiş qayda və normalara riayət etməyi qarşımızda duran prioritet istiqamətinə çevrilməsini tələb edir. Bu istiqamətdə müəyyən islahatların aparılmasını və müəyyən müsbət nəticələrin əldə edilməsini qeyd etməklə, eyni zamanda Avropa təhsil sisteminə inteqrasiya istiqamətində daha ciddi, daha radikal xarakterli islahatların aparılmasının zəruriliyi qeyd olunmalıdır. Onu da xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, islahatları tətbiq edərkən onların hansı milli-mədəni kontekstdə aparılması nəzərə alınmalıdır.

Bu gün ölkəmizin ali təhsil müəssisələri qarşısında duran ən zəruri məsələlərdən biri qloballaşma dövrünün tələblərinə uyğun olan, yüksək in-

tellektual potensiala malik olan, mükəmməl nəzəri, praktik və tətbiq yönümlü biliklərə, ixtisas yönümlü vərdiş, bacarıq və kompetensiyalara yüksək səviyyədə yiyələnmiş mütəxəssislərin hazırlanmasıdır.

Müasir tədris sisteminin qarşısında qoyulan əsas vəzifələrdən biri xarici dillərin, ilk növbədə, müasir dünyada qlobal ünsiyyət vasitəsi kimi qəbul edilmiş ingilis dilinin öyrədilməsi və öyrənilməsinin səmərəliliyini artırmaqdan ibarətdir [1]. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu gün ingilis dilini öyrənən tələbələrin böyük əksəriyyəti dildən kommunikativ məqsədlərlə istifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnmək arzusundadır [5, 404]. Bu isə ilk növbədə kommunikativ cəhətdən səriştəli olan, ixtisaslarına yüksək səviyyədə yiyələnmiş, innovativ metod və üsulları dillərin tədrisinə tətbiq etməyə, təlim prosesinin intensivləşdirilməsi məqsədilə müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, audio-video vasitələrdən səmərəli şəkildə istifadə etməyə qadir olan pedaqoji kadrların hazırlanmasını tələb edir [5, 415].

Məlumdur ki, xarici dil müəllimlərinin hazırlanması ixtisas profili xarici dil olan ali məktəblərdə həyata keçirilir. Müasir tələblərə uyğun olan xarici dil müəllimi ixtisas dilində kommunikativ kompetensiyaya lingvistik cəhətdən səriştəli olan dil daşıyıcılarına xas olan səviyyədə yiyələnməlidir [6, 708]. Bu məqsədə nail olmaq üçün ixtisas dil olan ali məktəblərdə və dil fakültələrində xarici dillərin, xüsusilə də ixtisas dili kimi tədris edilən xarici dilin təlimi sisteminə ciddi dəyişikliklər gətirilməlidir. Belə ki, dilin öyrədilməsi və öyrənilməsi prosesi Avropa təhsil sistemində aktuallığın və səmərəliliyini təsdiq etmiş, elmi əsasları XX əsrin 70-ci illərində Britaniya tətbiqi dilçiləri tərəfindən işlənilmiş, dünyanın aparıcı təhsil müəssisələrində uğurla tətbiq edilən kommunikativ yanaşmanın prinsipləri üzərində qurulmalıdır. Bu yanaşmanın əsasında duran kommunikativlik, interaktivlik, tələbə-yönümlülük prinsiplərinə riayət etməklə, daha uğurlu təlim nəticələrin əldə edilməsi mümkündür [4, 10].

Qeyd etdiyimiz kimi, ixtisas dili olan xarici dilin tədrisini səmərələşdirən amillərdən biri audio-video texnikadan istifadə etməkdir [3, 259]. Müşahidələr, dil fakültələrində ingilis dilini ixtisas dili kimi tədris edən müəllimlər və burada təhsil alan tələbələr arasında aparılan sorğular və müasir elmi-metodiki ədəbiyyatın təhlili onu göstərir ki, ənənəvi metod və üsullarla aparılan tədris tələbələrə nəzəri biliklərin və dilin ayrı-ayrı aspektlərinin öyrədilməsini və dilöyrənənlərdə dil və nitq bacarıqlarının ən elementar səviyyədə formalaşdırılmasını təmin edə bilər. Ənənəvi metodları tətbiq etməklə qoyulan məqsədə – tələbələrdə kommunikativ kompetensiyanın formalaşdırılması məqsədinə nail olmaq qeyri-mümkündür [2, 11].

Kommunikativ yanaşmanın əsas prinsiplərindən biri olan tələbə-yönümlülük prinsipi tələbələrin öyrədilməsi deyil, daha çox dilin tələblər səviyyəsindən öyrənilməsini nəzərdə tutur. Prioritet məqsəd kimi tələbələrin təlim prosesinə fəal iştirakçı qismində cəlb edilməsi və beləliklə onlarda dilin öyrənilməsinə maraq və motivasiyanın yaradılması irəli sürülür. Təlim prosesi daha rəngarəng, tələbələr üçün daha maraqlı olmalıdır.

Məlumdur ki, bu gün dil fakültələrində ixtisas dilinə ayrılan auditoriya saatları qoyulan məqsədlərə, yəni tələbələrdə kommunikativ kompetensiyanın tələb edilən səviyyədə formalaşdırılması məqsədinə nail olmaq üçün kifayət deyil.

Lakin ixtisas dilinin tədrisi sahəsində mövcud olan ciddi problemlərin təkcə auditoriya saatlarının artırılması ilə aradan qaldırılması qeyri-mümkündür. Başlıca məqsəd dil fakültələrində ingilis dilinin ixtisas dili kimi tədrisinin metodikasının kamilləşməsidir. İxtisas dilinin tədrisi prosesinin keyfiyyətinə və effektiv təlim nəticələrinin əldə edilməsinə bilavasitə təsir göstərən amillərdən danışarkən ilk növbədə innovativ təlim metod və üsullarının səmərəli şəkildə tətbiq edilməsi və təlim materiallarının düzgün seçilməsi və istifadə edilməsi qeyd edilməlidir. İngilis dilinin ixtisas dili kimi kommunikativ-yönümlü təlimi prosesində audio-video materiallardan səmərəli şəkildə istifadə edilməsi dil fakültələrində təhsil alan tələbələri üçün dildəyiçicilərinin yaşadıkları cəmiyyətdə qəbul edilmiş və müxtəlif sosio-mədəni kommunikasiya kontekstlərində riayət edilən həm verbal, həm də qeyri-verbal davranış normaları ilə tanışlıq imkanları yaradır.

İngilis dilini professional məqsədlərlə öyrənən tələbələrə dildəyiçiciləri və dildən kommunikativ məqsədlərlə adekvat şəkildə istifadə edən insanların həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi formatda keçən ünsiyyət prosesində kommunikasiya iştirakçılarının istifadə etdiyi leksik vahidlər, qrammatik və intonasiya strukturları və nitq modelləri, onların riayət etdiyi davranış normalarını öyrənməyə xidmət edir. Dil təliminin baş verdiyi konteksti, tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərini, maraq və tələbatlarını nəzərə alaraq, tədris edilən fənnin məzmunu və məqsədlərinə uyğun olaraq seçilmiş audio-və video-materialları özlərində ehtiva edən, onların bir növ sintezi olan autentik filmlər tələbələrdə mənimsənilmiş və mənimsənilməli olan dil və nitq materiallarından düzgün və adekvat şəkildə istifadə edərək kommunikativ niyyətlərinə müvəffəqiyyətlə nail olmaq qabiliyyətinin formalaşdırılmasına xidmət edir.

Autentik filmlər ixtisas dili dərslərinin keyfiyyətini artırmaq üçün istifadə edilə bilən olduqca səmərəli olan vasitələrdən biridir. Lakin dil fakültələri üçün tərtib edilmiş tədris proqramlarında auditoriya məşğələlərinə ayrı-

lan saatların miqdarının kifayət etmədiyini nəzərə alaraq təlim prosesinin keyfiyyətinin artırılması üçün müəllim tələbələri autentik filmlərlə yalnız dərslərdə deyil, həm də auditoriyadan kənar saatlarda, müstəqil şəkildə işləməyə öyrətməli, onların bu istiqamətdə fəaliyyətini düzgün şəkildə təşkil etməlidir. Tələbə-yönümlülük prinsipinin prioritet kimi qəbul edildiyi müasir təlim şəraitində ixtisas dilini tədris edən müəllimin sahib olduğu ən dəyərli bacarıqlardan biri tələbələrə bilik ötürmək deyil, onlara öyrənməyi öyrətmək, dili öyrənməyə həvəs və motivasiya yaratmaqdan və onların müstəqil fəaliyyətini səmərəli şəkildə təşkil etməyə kömək etməkdən, düzgün şəkildə istiqamətləndirməkdən ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, xarici dillərin tədrisi metodikası sahəsində yazılan hər bir tədqiqat işi ölkənin təhsil sistemində mövcud standartları nəzərə almaqla yerinə yetirilməlidir. Avropa təhsil məkanında qəbul edilmiş standartların səviyyəsinə çatdırılması istiqamətində aparılan fəaliyyət ölkənin daxilində təhsil sistemində əldə edilmiş nailiyyətlərin təhlil edilməsi və ümumiləşdirilməsi və dünyanın, ilk növbədə Avropanın aparıcı təhsil müəssisələrində, elmi-metodiki ədəbiyyatda əldə edilmiş nailiyyətlərin, innovativ ideyaların öyrənilməsi ümumiləşdirilməsi vasitəsilə həyata keçirilməlidir.

Məlumdur ki, dildəşiyicilərinin yaşadıkları sosio-mədəni məkanda qəbul edilmiş verbal və qeyri-verbal davranış normalarına yiyələnəndən dil öyrənmə prosesində əsaslı dönüş əldə etmək və tələbələrdə ixtisas dili olan xarici dildə kommunikativ kompetensiyanın formalaşdırılmasını təmin etmək çətinidir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, dil fakültələrində ingilis dilini ixtisas dili kimi tədris edən və yaradıcı düşüncəyə malik olan müəllimlər tələbələrdə dildən sərbəst, düzgün, adekvat və kreativ şəkildə istifadə etməklə kommunikativ niyyətlərinə nail olmaq qabiliyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üçün səmərəli iş üsulları axtarır və onları mütəmadi olaraq sınaqdan keçirirlər. Autentik filmlər vasitəsilə tələbələrə bacarıq və kompetensiyaları aşılayarkən müəllim və metodistlər bir sıra problem və çətinliklərlə rastlaşırlar. Belə ki, autentik film tələbələrə təqdim edilərkən hansı leksik vahidlərin, qrammatik strukturların və nitq modelləri mənimsənilməli, dil və nitq materialları tədrisin mərhələlərinə görə necə paylanmalı olduğu və həmin materialların səmərəli şəkildə tədrisi üçün hansı üsul və metodlardan istifadə edilməsinin daha məqsədəuyğun olması haqqında qərar məhz metodistlər və dil müəllimləri tərəfindən qəbul edilməlidir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz problemlərin həllinə dair elmi-metodiki ədəbiyyatı nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, kommunikativ-yönümlü təlim prosesində audio-video vasitələrdən istifadə edərkən, dilöyrənənlər tərəfindən mənimsənilməli olan dil və nitq strukturlarının seçilməsinin əsas meyarı

onların real kommunikasiya prosesində işlənmə tezliyi və vacibliyi ilə müəyyən edilir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, dil vahidlərinin və eləcə də nitq nümunələrinin üslub cəhətdən neytral xarakter daşması da vacib kriteriyalardan biridir. Leksik vahidlərin, qrammatik və intonasiya strukturlarının və nitq modellərinin kommunikativ-yönümlü tədrisi zamanı şərti-kommunikativ və kommunikativ çalışma və tapşırıqların yerinə yetirilməsi, mənimsənilməli olan dil və nitq materiallarının müxtəlif, həm formal, həm də qeyri-formal xarakter daşıyan situasiyalarda müstəqil və kreativ şəkildə istifadə olunması həmin materialların həm yazılı, həm də şifahi nitqə geniş şəkildə tətbiqinə imkanlar yaradır. Eyni zamanda kommunikativ-yönümlü təlim prosesində autentik filmlərdən baza kimi istifadə xarici dili professional məqsədlərlə öyrənən tələbələrdə obyektiv və subyektiv fikirlərini, müzakirə obyektini olan mövzu və ya problemə dair mövqe və münasibətlərini sərbəst şəkildə ifadə etməklə kommunikativ məqsədlərinə müvəffəqiyyətlə nail olmaq qabiliyyətinin formalaşdırılmasına xidmət edir.

Beləliklə, ingilis dilinin ixtisas dili kimi öyrənilməsi prosesində dildəyişicilərinin və linqvistik savada malik olan dil istifadəçilərinin müxtəlif situasiiv kontekstlərdə verbal və qeyri-verbal davranışlarının nümunələrini özlərində ehtiva edən autentik filmlərdən istifadə tələbələrdə kommunikativ bacarıqların müasir standartlara cavab verən səviyyədə formalaşdırılmasına kömək edir.

Təcrübə göstərir ki, dil fakültələrinin aşağı kurslarında təhsil alan tələbələrin əksəriyyəti öyrəndikləri leksik vahidləri, qrammatik strukturları və nitq nümunələrini şifahi və yazılı nitqdə istifadə etmədikləri səbəbindən tez unudurlar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi tələbələr proqramda nəzərdə tutulmuş dil və nitq materiallarını mənimsəməkdə obyektiv və subyektiv səbəblərdən çətinlik çəkirlər.

Məlumdur ki, leksik, qrammatik və kommunikativ bacarıqlara lazımı səviyyədə yiyələnmədən, kifayət qədər zəngin aktiv lüğət ehtiyatına malik olmadan kommunikasiya prosesində həmsöhbətlərinin nitqinin adekvat şəkildə başa düşülməsi, şəxsi fikir və ideyalarının, mövqe və münasibətlərinin sərbəst, adekvat və kreativ şəkildə bildirilməsi qeyri-mümkündür.

Dil fakültələri tələbələrinə ixtisas dilinin tədrisi kommunikativ-yönümlü tərzdə həyata keçirilməlidir. Aşağı kurslardan başlayaraq dilin aspektləri olan leksikanın, qrammatikanın və fonetikanın tədrisi tələbələrdə kommunikativ kompetensiyanın komponentləri olan linqvistik (qrammatik), diskursiv, sosio-mədəni və strateji kompetensiyaların formalaşdırılması kontekstində həyata keçirilməlidir.

Məlumdur ki, əyanilik prinsipi xarici dillərin tədrisində aparıcı prinsiplərdən biridir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının intensiv inkişaf etdiyi müasir dövrdə məhz bu texnologiyalardan və audio-video texnikadan istifadə etməklə əyanilik prinsipinə riayət edilməsi təmin oluna bilər. Dil fakültələrində əyanilik prinsipi kommunikatativ yanaşmanın əsasını təşkil edən kommunikativlik, interaktivlik, tələbə-yönümlülük, funksional-yönümlülük prinsipləri ilə əlaqəli şəkildə tətbiq edilməlidir. Zənnimizcə, auditoriya şəraitində məhz autentik filmlərdən geniş şəkildə istifadə etməklə təlim prosesini daha səmərəli şəkildə təşkil etmək və daha yüksək təlim nəticələrini əldə etmək mümkündür. Metodistlər belə hesab edirlər ki, ixtisas dili olan xarici dilin autentik filmlərdən istifadə etməklə tədris edilməsi dil mühitinin olmadığı şəraitdə tələbələrə dildəşiyicilərinin mədəniyyəti, onların yaşadıkları və dildən real ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etdikləri sosio-mədəni məkanla daha yaxından tanış olmaq üçün imkanlar yaradır.

Deyənləri yekunlaşdıraraq, qeyd edilməlidir ki, dil fakültələrində ixtisas dilinin tədrisində filmlərdən geniş şəkildə istifadə edilməlidir. Tələbələrə təqdim edilən filmlər autentik olmalı, tələbələrin yaş, intellektual, bilik səviyyələrini nəzərə alınmaqla seçilməlidir. Filmlər seçilərkən, tələbələrin milli-mədəni mənsubiyyəti, təlimin baş verdiyi sosio-mədəni kontekstin nəzərə alınması mütləq tələbələrdən biridir. Filmlər həm məzmun, həm də dil baxımından nə həddən artıq asan, nə də həddən artıq çətin olmalıdır. Bu istiqamətdə iş tədrisinin ilkin mərhələsindən başlamalı, asandan çətinə, sadədən mürəkkəbə prinsiplərinə riayət etməklə məqsədyönlü, sistemli, mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir.

İstifadə olunanmış ədəbiyyat

1. Alino-Wilcockson, David and Dougall, Lorroaine (2003). "Target-Setting in Schools". *Education Today* 54/4, pp.11-19.
2. Barduhn, S. Why develop? It's easier not to. In Edge, J. (Ed.) (2002). *Continuing Professional Development: Some of our Perspectives*, pp.10-12.
3. Hayes, D. (1995) In-service development some basic principles. *ELT journal*, 49(3), 252-261.
4. Lopez A.@J.Bosch. Getting Adults to Speak. *YATEFL ISSUES*, №178, 2004, pp.10-11.
5. Peirce, B.N. (1989). Towards a pedagogy of possibility in the teaching of English internationally. *TESOL Quarterly* 23/3: pp.401-420.
6. Widdowson, H. (1998) Context, Community and Authentic Language? *TESOL Quarterly*, Vol.32, №14, 1998, pp.705-716.

Zahra Gahramanova

Summary

Some recommendations on using films in English language teaching

We traditionally use texts as the basis of teaching English as a foreign language. Our approach to using authentic films in teaching English for professional purposes is based on helping language university students to acquire communicative competence in the target language and become intercultural speakers. Films provide students with access to the visual characteristics of another country, a film text introduces how the culture is represented. Films should be appropriate and relevant.

Захра Гахраманова

Резюме

**Некоторые рекомендации по использованию фильмов в обучении
английскому языку**

В обучении английскому языку как иностранному мы традиционно используем тексты. Наш подход к использованию аутентичных фильмов в обучении английскому языку для профессиональных целей основывается на том, чтобы способствовать формированию у студентов языкового вуза коммуникативной компетенции на изучаемом языке и развитию у них способности общаться на английском языке на интеркультурном уровне. Фильмы обеспечивают студентам доступ к ознакомлению с визуальными особенностями страны, в то время как текст фильма представляет то, как культура реализуется посредством языка. Предлагаемые фильмы должны соответствовать уровню студентов и соотноситься с контекстом, в котором проходит обучение.

Rəyçi: ped.f.d., dos.G.Şirəliyeva